

REFLECȚII ASUPRA JURISPRUDENȚEI CURȚII CONSTITUȚIONALE PRIVIND DREPTUL LA UN NIVEL DE TRAI DECENT

REFLECTIONS ON THE JURISPRUDENCE OF THE CONSTITUTIONAL COURT ON THE RIGHT TO A DECENT STANDARD OF LIVING

CZU: 342.734:342.565.2:347.99

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7891470>

Victor SANDU¹

*„Se poate modifica totul, numai
nu drepturile naturale și inalienabile ale omului”
Thomas Djeferson*

ABSTRACT. *The rule of law and democracy implies the constitutional guarantee of citizens' fundamental rights and freedoms as supreme values. This guarantee must be ensured by the state institutions, implicitly by the Constitutional Court which guarantees the supremacy of the Constitution, which reflects the fundamental law of the expression of the sovereignty of the people.*

In this article we will elucidate this constitutionally determined function through the prism of guaranteeing the right to a decent standard of living, within the jurisprudence of the Constitutional Court.

Keywords: *right to a decent standard of living; quality of life; welfare state; state obligation; state responsibility; jurisprudence; functions; guarantor.*

REZUMAT. *Statul de drept și democratic implică garantarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului ca valori supreme. Această garanție trebuie asigurată de către instituțiile statului, implicit de către Curtea Constituțională care garantează supremația Constituției, Legea fundamentală a expresiei voinței suverane a poporului.*

În comunicarea dată vom elucida această funcție determinată constituțional prin prisma garantării dreptului la un nivel de trai decent, în jurisprudența Curții Constituționale.

Cuvinte-cheie: *dreptul la un nivel de trai decent; calitatea vieții; stat social; obligația statului; responsabilitatea statului; jurisprudență; funcții; garant.*

Omul, în calitatea sa de ființă umană, în virtutea nașterii naturale este înzestrat de Dumnezeu cu un complex de drepturi inalienabile liberei dezvoltări ale personalității sale. Pe bună dreptate. „Omul în stare de natură este o ființă rezonabilă și liberă, dornică să trăiască bine. Pentru aceasta, el renunță voluntar, prin contract, la unele dintre pretențiile și prerogativele lui în favoarea statului, care îi datorează respect și protecție” [1].

¹ Victor SANDU, doctorand Universitatea de Stat din Moldova, e-mail: sanduvictor24@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9985-6145>

Astfel, legătura organică dintre individ, deținător al drepturilor naturale și statutul fondat de el în scopul de a-i asigura respect și protecție, se argumentează științific încă de la începutul abordărilor doctrinare, abordări valabile și astăzi. Iar, contractul care servește ca temei juridic al acestui proces, astăzi este Constituția, Legea fundamentală a poporului suveran. Dovadă ne servește art.16 din Constituție, în care prin alin.(2) se stabilește: „Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului” [2].

Iar această obligație este garantată în exercitarea ei de către Curtea Constituțională (art.134 alin.(3) din Constituție).

Pornind de la axiomă în conformitate cu care „omul este participant și producător al relațiilor sociale necesare traiului lui individual și în comun în societate” el tinde spre perfecțiune, inclusiv al propriilor condiții de viață umană. Anume în cadrul acestui proces dialectic și dinamic, tot mai mult se pune accentul pe asigurarea unui trai decent persoanei, implicând asigurarea statului cu garanții concrete. Chiar dacă „dreptul la un nivel de trai decent” nu este individualizat direct în textul constituției ci este cuprins în art.47 din Constituție cu titlul „Dreptul la asistență și protecție socială”, în alin.(1) se stipulează: „statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent”.

Scopul: Anume, în aceste circumstanțe constituționale ne propunem ca scop de a analiza jurisprudența Curții Constituționale în ce formulă este garantat acest drept, în calitate de drept individualizat sau în cadrul drepturilor fundamentale conexe materializării acestui drept.

Obiectivele: Respectiv, că doar identificarea obiectivelor organic și logic independente vor asigura elucidarea legală și legitimă a asigurării dreptului la un nivel de trai decent. Pe această linie de gândire am trasat următoarele obiective:

- prin definirea și identificarea naturii juridice a dreptului la un nivel de trai decent de a-i determina caracterul individual în cadrul drepturilor și libertăților fundamentale cetățenești;
- identificarea conținutului și a drepturilor conexe, antrenate în asigurarea dreptului la un nivel de trai decent;
- elucidarea jurisprudenței Curții Constituționale în garantarea responsabilității statului pentru asigurarea dreptului la un nivel de trai decent.

Definirea și natura juridică a dreptului la un nivel de trai decent. Aplicând metoda deducției vom începe expunerea materiei de la o definiție complexă dată drepturilor și libertăților fundamentale. Astfel, drepturile fundamentale sunt: „drepturi subiective ale persoanei ca subiect de drept, esențiale pentru libera dezvoltare a personalității umane și datorită acestor calități ele sunt înscrise în acte fundamentale, precum Constituție și Declarații, Pacte ale drepturilor” [3]. Pe această linie de gândire, în opinia noastră dreptul la un nivel de trai decent este *un drept fundamental al omului și cetățeanului pentru asigurarea liberei dezvoltări a personalității umane, realizat prin aportul individual, precum și având ca*

suport dezvoltarea social-economică a societății, drept asigurat de către stat și protejat, inclusiv pe calea jurisprudenței Curții Constituționale.

Numai pentru interesul legăturilor ideilor ne vom expune pe scurt în problema naturii juridice a drepturilor fundamentale și, implicit, al dreptului la un nivel de trai decent.

Doctrina constituțională operează cu mai multe teorii privind natura juridică a drepturilor fundamentale, cum ar fi: a) teoria dreptului natural subiectiv și b) teoria dreptului natural obiectiv.

Cât ne privește, considerăm că teoria „dreptului natural obiectiv” explică armonia între lege și Natură. Părintele acestei teorii Aristotel sublinia: „Natura – opera lui Dumnezeu creator – ascultă de o ordine rațională. Legea rezultă din observarea inteligentă a ordinii naturale, imaginată ca rațională. Legea astfel obținută – impersonală și generală – se va aplica ipotezelor particulare cu dreptate și echitate” [4].

Așadar, și dreptul la un nivel de trai decent, este un drept, fundamental, natural, inalienabil funcției umane, în virtutea nașterii. Urmează însă să facem o precizare de rigoare referitoare ș.a. „nivelul” de trai decent care este o situație fluctuantă și asigurată în funcție de nivelul de dezvoltare social-economică a fiecărui stat, precum și de gradul statului de drept și democratic, obligat să asigure acest nivel de trai decent în calea liberei dezvoltări a personalității umane.

Iată din ce raționament de ordin științific și normativ considerăm că „*dreptul la un nivel de trai decent*” trebuie să fie individualizat ca un drept autentic și încadrat în categoria drepturilor „social-economice”. Drept social pentru esența sa naturală subiectivă, iar economic prin asigurarea lui de către stat, atât în baza art.126 alin.(2) lit.g) în conformitate cu care „statul trebuie să asigure sporirea numărului de locuri de muncă, crearea condițiilor pentru creșterea calității vieții”.

Conținutul și concursul altor drepturi fundamentale în asigurarea dreptului la un nivel de trai decent. Constituțional, dreptul la un nivel de trai decent este înglobat în art.47 alin.(1) în conformitate cu care „Statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, lui și familiei lui, cuprinzând hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare”. În fond reglementarea constituțională invocă legătura organică dintre două dimensiuni ale dreptului la un nivel de trai decent: a) sănătatea și b) bunăstarea.

Sănătatea implică îngrijirea medicală. Această prevedere se regăsește într-o formulă dezvoltată în art.36 din Constituție, în conformitate cu care:

„a) Dreptul la ocrotirea sănătății este garantat;

(2) Minimul asigurării medicale oferit de stat este garantat;

(3) Structura sistemului național de ocrotire a sănătății și mijloacele de protecție a sănătății fizice și mentale a persoanei se stabilesc potrivit legii organice”.

Vom adăuga aici și dreptul la un mediu înconjurător sănătos, prevăzut de art.37 din Constituție în conformitate cu care „(1) Fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător nepriemnic din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive”.

„Bunăstarea”, sub aspect material, cuprinde: hrana, îmbrăcămintea, locuința. Vom menționa că aceste elemente ale bunăstării rezidă, în principiu, în exercitarea dreptului la muncă și remanierea muncii. În acest context art.43 din Constituție „Dreptul la muncă și protecția muncii”, stabilește că „(1) Orice persoană are dreptul la muncă ... și la protecția împotriva șomajului.

(2) Salariații au dreptul la protecția muncii. Măsurile de protecție privesc ... instituirea unui salariu minim pe economie ...”.

Dreptul la muncă, ca drept fundamental constituțional este luat sub oblăduirea și reglementarea de către Dreptul muncii ca ramură distinctă de drept.

Respectiv, că anume remunerarea muncii, adică salariul minim pe economie trebuie să-i asigure cetățeanului și familiei lui hrana, îmbrăcămintea și locuința ca elemente ale bunăstării, parte componentă a unui nivel de trai decent.

O categorie aparte ca element al nivelului de trai decent, constituția stabilește și „serviciile sociale necesare”. Aici trebuie să facem referință la alin.(2) al art.47 din Constituție (art.47 alin.(2) din Constituția României potrivit căreia „Cetățenii au dreptul la asigurare în caz de: șomaj, boală, invaliditate, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subsistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor”.

Rezultă cu certitudine că această asigurare oferită de către stat, în una din condițiile identificate, urmează să-i asigure persoanei un nivel de trai decent non-discriminatoriu cu persoanele cu surse legale de existență, provenite din câmpul muncii.

Observăm așadar, că dreptul la un nivel de trai este un drept fundamental complex prin materializarea căruia sunt antrenate fie direct, fie indirect și alte drepturi constituționale identificate. Mai mult ca atât acest areal este și mai larg, incluzând și dreptul la educație. Astfel, într-o opinie *dreptul la educație* își are un rol aparte în asigurarea dreptului la un nivel de trai decent, ca drept fundamental complex. Astfel, „dreptul la educație, este privit ca un drept de sine stătător, complex și inalienabil, care joacă un rol crucial în dezvoltarea personalității umane, dar și ca un drept component al dreptului omului la un trai decent, ținând chiar de esența acestuia din urmă, la rândul lui complex ” [5]

Indubitabil, că dreptul la un nivel de trai decent, ca drept economico-social este un drept complex ce atrage în exercitarea sa și alte drepturi fundamentale conexe, impunându-le amprentele sale, contribuind astfel la evoluția lor progresivă și, respectiv, primind de la ele impulsuri și confirmare spre ridicarea progresivă a nivelului de trai demn unei personalități umane în statul de drept și democratic contemporan.

În acest context, Curtea Constituțională în jurisprudența sa statuează acest text constituțional (p.50) „... reprezintă nucleul minim de garanții sociale care trebuie asigurat cetățenilor potrivit scopului stabilit de articol” [6].

Astfel extinderea drepturilor și libertăților social-economice, accentuarea funcțiilor ce revin acestor drepturi și libertăți și anume – crearea bazei materiale și determinarea gradului și nivelului de realizare a „dreptului la un nivel de trai decent, în condițiile unei economii de piață „resolicită” activismul statului și multiplică valențele lui sociale. Corelativ drepturile și libertățile social-economice, obligațiile statului nu constituie doar o logică retorică, ci constituie premise ale responsabilității lui” [7].

Prerogativele sociale ale statului sunt ridicate la valoare constituțională și reglementate respectiv. Astfel statul, potrivit art.126 alin.(2) din Constituție trebuie să asigure: a) reglementarea activității economice și administrarea proprietății publice ce-i aparțin în condițiile legii; b) libertatea comerțului și activității de întreprinzător, protecția concurenței loiale, crearea unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție; c) protejarea intereselor naționale în activitatea economică, financiară și valutară; d) stimularea cercetărilor științifice; e) exploatarea rațională a pământului și a celorlalte resurse naturale în concordanță cu interesele naționale; f) refacerea și protecția mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic; g) sporirea numărului de locuri de muncă, crearea condițiilor pentru creșterea calității vieții; h) inviolabilitatea investițiilor persoanelor fizice și juridice, inclusiv străine.

Totodată caracterul social al statului mai este suplinit cu încă două prerogative [8], și,, anume:

1. Formarea, administrarea, utilizarea și controlul resurselor financiare ale statului, ale unităților administrativ-teritoriale și ale instituțiilor publice sunt reglementate prin lege (art.130, alin.(1) din Constituție). Iar potrivit art.131 alin. (2) „Guvernul elaborează anual proiectul bugetului de stat și bugetului asigurărilor sociale de stat, pe care le supune, separat, aprobării Parlamentului. În caz de formare a fondului extrabugetar, el se prezintă spre aprobare Parlamentului”. Controlul asupra executării bugetelor, conform art.66 lit.h) din Constituție îi revine Parlamentului.

2. Potrivit art.127 alin.(4) din Constituție „Bogățiile de orice natură ale subsolului, spațiul aerian, apele și pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, căile de comunicație, precum și alte bunuri stabilite de lege, fac obiectul exclusiv al proprietății publice”. Tocmai, în corespundere cu aceste prevederi, „valorificarea acestora, conservarea, gestionarea și întreținerea lor obligă statul – și îl abilitază – să acționeze în interesul general” [9].

Mai mult ca atât, pe planul îndeplinirii obligațiilor ce revin statului „obligații corelative drepturilor și libertăților social-economice – funcțiile lui de asemenea

sugestive pentru a justifica atributul de „social”, statul este un factor al politicii de securitate socială” [10]. De exemplu, statul trebuie să asigure protecția socială a muncii (art.43), un nivel de trai decent (art.47 alin.(1), protecția familiei și a copiilor (art.49); ocrotirea mamei, copiilor și a tinerilor (art.50), protecția persoanelor cu dezabilități (art.52) din Constituția Republicii Moldova.

Astfel statul modern poate și trebuie „să imprime tuturor acțiunilor economice, politice, culturale un conținut social fundamentat pe valori etice și umane care să creeze terenul fertil exprimării reale a personalității cetățenilor, a drepturilor și libertăților lor a șanselor egale” [11]. În aceste circumstanțe statul social „nu poate fi un simplu partener de afaceri, un simplu observator, ci un participant care trebuie să intervină, trebuie să aibă inițiativă și mai ales să ia măsuri care să asigure realizarea binelui comun” [12].

Așadar, statul social, „trebuie să ia cele mai potrivite măsuri pentru ocrotirea și promovarea intereselor generale, precum și pentru asigurarea condițiilor materiale necesare pentru ca cetățenii să se poată bucura în mod egal de drepturile și libertățile lor” [13].

Indubitabilă este interdependența și complexitatea drepturilor social-economice și caracterul social al statului. Finalitatea exercitării acestor drepturi în dialectica lor determină starea dreptului la un nivel de trai decent.

Echitatea, este „fundamentul dreptului încă de la originile societății umane, conceptul care a făcut posibilă organizarea societății și a păcii sociale” [14]. Iar „societatea umană contemporană se cristalizează printr-un grad sporit de asigurare juridico-etatică a drepturilor fundamentale ale omului – condiție imanentă a liberei dezvoltări a personalității umane” – un loc fundamental, de bază „îl ocupă drepturile social-economice”, printre care „dreptul la un nivel de trai decent”, dat fiind că calitatea și asigurarea lui determină demnitatea omului [15].

Asigurarea dreptului la un nivel de trai decent în jurisprudența Curții Constituționale.

Am constatat deja că dreptul la un nivel de trai decent este examinat în literatura de specialitate ca un drept distinct, de sinestătător, apoi reglementările normative îl expun în context cu alte drepturi fundamentale conexe care asigură un trai decent sau creează condiții pentru creșterea calității vieții. În aceste circumstanțe urmează a determina cum se reflectă această stare în jurisprudența Curții Constituționale pentru început.

Vom analiza jurisprudența Curții Constituționale prin prisma drepturilor conexe dreptului la un nivel de trai decent. Dat fiind că dreptul la muncă și remunerarea muncii constituie greutatea specifică a dreptului la un nivel de trai decent vom identifica câte sesizări au constituit obiect al controlului constituționalității legilor, confirmate prin Hotărârile Curții Constituționale.

Astfel, trei hotărâri a adoptat Curtea Constituțională privind dreptul la muncă și cinci hotărâri referitoare la salarii.

Și problema asigurărilor sociale a constituit obiect în cinci Hotărâri a Curții Constituționale, începând cu anul 2015.

Incapacitatea temporară de muncă a constituit obiect al unei Hotărâri a Curții Constituționale.

În această perioadă Curtea Constituțională a rezolvat și cazuri excepționale de neconstituționalitate (art.135 alin.(1), lit.g) din Constituție). Astfel, patru hotărâri referitoare la pensii; câte două: dreptul la muncă și salarii, precum și două pe motive de boală, adică dreptul la ocrotirea sănătății.

În același timp în atenția Curții Constituționale au fost persoanele cu dizabilități. Așa spre exemplu Hotărârea nr.34 din 11.10.13 explicativă privind modul de executare a Hotărârii Curții Constituționale nr.27 din 20 decembrie 2011 privind controlul constituționalității unor legi de modificare a condițiilor de asigurare cu pensii și alte plăți sociale pentru unele categorii de salariați. Publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.312-314 din 31.12.2013. Art.nr.52.

Totodată Curtea Constituțională a adoptat și o Hotărâre explicativă privind condițiile de asigurare cu pensii și alte plăți sociale pentru unele categorii de salariați.

Sintetizând jurisprudența Curții Constituționale constatăm că dreptul la un nivel de trai decent, ca drept singular nu a constituit obiect de sesizare și, respectiv, de examinare de către Curte. În același timp, drepturile fundamentale constituționale, conexe asigurării dreptului la un nivel de trai decent au constituit obiect de examinare cu adoptarea hotărârilor de asigurare.

Astfel dreptul la muncă a constituit obiectul a cinci hotărâri; dreptul la un salariu minim garantat – 7 hotărâri; dreptul la asigurare cu pensii – 13 hotărâri și asistență în caz de boală – 3 hotărâri.*

Totodată prezintă relevanță Hotărârea Curții Constituționale nr.12 din 16 ianuarie 2022 privind controlul constituționalității articolului 3 alin.(2) din Legea nr.1432 din 28 decembrie 2000 privind modul de stabilire și reexaminare a salariului minim, a articolului 27 alin.(2) din Legea nr.270 din 23 noiembrie 2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar, a Hotărârii Guvernului nr.165 din 9 martie 2010 cu privire la quantumul minim garantat al salariului în sectorul real și a Hotărârii Guvernului nr.550 din 9 iulie 2014 privind stabilirea quantumului salariului minim pe țară [16]. Și aceasta din următoarele două raționamente științifice și interpretare constituțională.

Astfel în punctul 24 „Curtea identifică în calitate de drept fundamental individualizat la „...un nivel de trai decent al cetățenilor”. Iar în p.50 „Curtea a reținut că din interpretarea coroborată a articolului 43 alin.(1) și (2) cu articolul 47 alin. (1) din Constituție rezultă o legătură logică între dreptul la muncă și obligația statului de a lua măsuri pentru ca orice om să aibă un trai decent. Altfel spus,

* *Notă:* Dat fiind numărul mare al Hotărârilor și respectiv al volumului textual ne limităm doar la sinteza actelor.

condiția principală pentru un trai decent este asigurarea dreptului la muncă și protecția acestuia””.

Al doilea raționament menționat de Curte în p.49 constă în faptul „că textul” „un nivel de trai decent” reprezintă un obiectiv social stabilit de Constituție, care trebuie realizat prin măsurile întreprinse de către autorități.

Din cele relatate rezultă că în atenția Curții Constituționale se află atât asigurarea, pe de o parte, a dreptului subiectiv la un nivel de trai decent cât și, pe de altă parte, concomitent și însăși „nivelul de trai decent” asigurat în funcție de capacitățile economice ale statului cu o creștere treptată a acestui standard,

Concluzii generale. Pornind de la proprietățile caracteristice societății umane spre perfecțiune, respectiv că odată cu acest proces se lărgeste și sfera drepturilor fundamentale ce impun individualizarea lor într-o formulă distinctă și încadrarea lor în una dintre categoriile drepturilor și libertăților fundamentale. Pe această cale se asigură garantarea respectării lor inclusiv și prin jurisprudența Curții Constituționale.

Pornind de la această deducție logico-constituțională îngăduim a formula următoarele concluzii:

1. Dreptul la un nivel de trai decent este un veritabil drept cu statut individualizat în sfera drepturilor și libertăților fundamentale.

2. Realizarea plenară a dreptului la un nivel de trai decent antrenează exercitarea, în primul rând, a dreptului la muncă și protecția acestuia, precum și dreptul la asistență socială în complexitatea sa, adică dreptul la sănătate și bunăstare.

3. Statul este instituția obligată să asigure dreptul la un nivel de trai fiecărui om, indiferent de statutul lui social, pe calea dezvoltării social-economice a statului.

4. Garantul suprem al asigurării răspunderii statului în raport cu drepturile și libertățile fundamentale și, implicit, a dreptului la un nivel de trai decent.

Propunere. Dat fiind că în reglementările constituționale actuale „dreptul la un nivel de trai decent” este înglobat în art.47 alin.(1) din Constituție cu titlul: „Dreptul la asistență și protecție socială”, pierzându-și astfel valoarea și individualitatea pe care a dobândit-o, propunem, cu titlu de „*lege ferenda*” de a completa Constituția cu art.47 cu titlu „Dreptul la un nivel de trai decent” cuprinzând alin.(1) din actualul text. Iar alin.(2) să devină conținut de sinenstătător la art.47¹ cu titlul actual.

Referinte bibliografice:

1. John Locke. Al doilea tratat despre cărmuire. Scrisoarea despre toleranță. București: Nemira, 1999, p.54.
2. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994, Republica-

- tă în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78 din 29.03.2016. Art. nr.140 (În continuare în text doar: Constituția)
3. Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Drept constituțional și instituții politice. Ed. a 14-a, rev. București: CH BECK, 2011, vol.1, p.140.
 4. Aristotel. Etica nicomahică. Москва: МЫСЛЬ, 1984, vol.4, p.145.
 5. Smochină Andrei, Vlăiescu George. Educația – determinant primordial al asigurării dreptului constituțional la un trai decent. În: Revista de studii juridice universitare, nr.3-4. Chișinău, 2018, ISSN 1857-4122, p.85-94.
 6. Hotărârea Curții Constituționale nr.12 din 16 iunie 2022. Publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.201-207 din 08.07.2022. Arts.nr.97.
 7. Deleanu Ion. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. București: Europa Nova, 1996, vol.2, p.72.
 8. Deleanu Ion. Drept constituțional ..., p.73.
 9. Deleanu Ion. Drept constituțional ..., p.73-74.
 10. J.-J.Dupeyroux. Droit de la sécurité sociale, 6e éd. Paris : Dalloz, 1975, p.8.
 11. Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Drept constituțional și instituții politice. Ed. a 14-a, rev. București: Editura CH BECK, 2011, vol.1, p.83.
 12. Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Drept constituțional ..., p.83; Iancu Gheorghe. Drept constituțional și instituții politice. Ed. a 5-a rev. și compl. București: Lumina Lex, 2007, p.272; Arseni Alexandru. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Ed.a 2-a, rev.și adăugată conform reglementărilor normative. – Chișinău: CEP USM, 2019, vol.2, p.178.
 13. Drăganu Tudor. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol. I. Cluj-Napoca: Lumina Lex, 2000, p.355.
 14. Pipera Gheorghe. Buna credință, echitate și pace socială în Noul Cod Civil. [Online]. Disponibil: www.hotnews.ru/stiri_opinii_11524982_buna_credinta_echitate_pace_sociala_noul_cod_civil.html
 15. Sandu Victor. Statul social – garanție juridico-economică de asigurare a dreptului la un nivel de trai decent. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2021, nr.11. – ISSN- 1814-3199, p.97.
 16. Hotărârea Curții Constituționale nr.12 din 16 iunie 2022. Publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.301-207 din 08.07.2022. Art. nr.97.